

De bunkers in het duin

Overal kan men ze aantreffen in het duin: bunkers. Een relict uit de Tweede Wereldoorlog, nu 70 jaar geleden. Deze bunkers waren onderdeel van de Atlantikwall. Na de oorlog werden veel van deze betonkolossen gesloopt of met zand toegedekt. Tegenwoordig zijn het geliefde overwinteringsplaatsen voor vleermuizen. De belangstelling voor bunkers neemt de laatste jaren toe. Langs de Nederlandse kust kunt u verschillende bunkermusea bezoeken. Hier meer over de historie van deze bunkers.

FRANS MICKLINGHOFF

Bunker in duinen bij Wassenaar. Staatsbosbeheer geeft hier vleermuisexcursies. Foto: Joost Bouwmeester

Strategisch belang

Al snel na de capitulatie in 1940 toont de Duitse marine grote belangstelling voor de Nederlandse havens. Na herstel kunnen deze immers gebruikt worden als uitvalsbasis voor een geplande landing in Engeland. De bezetter neemt vrijwel alle bestaande Nederlandse stellingen aan de kust, schuilplaatsen van gewapend beton, in gebruik. Het kustgebied tussen de havens wordt in die tijd amper verdedigd en de stranden zijn zelfs nog toegankelijk voor publiek! In december 1941 komt de formele aanwijzing voor de bouw van wat dan nog de 'Neue Westwall' wordt genoemd (later: Atlantikwall).

De onneembare Atlantikwall

Wanneer de Duitsers vastlopen in Rusland en het bommenoffensief op Engeland definitief is mislukt, verandert de strategische situatie drastisch. De geallieerden nemen het initiatief over, zowel in de lucht als ter zee. Een geallieerde invasie is dan niet langer ondenkbaar. In de herfst van 1942 besluit Hitler tot een vergaande systematische versterking van de verdediging van de gehele Atlantische- en Noordzeekust door de aanleg van permanente verdedigingswerken. Hij wil daarmee een geallieerde invasie onmogelijk maken. Ook wordt er gerichte propaganda gevoerd, zowel gericht op de tegenstander als op het Duitse volk. De mythe van de onneembare Atlantikwall wordt geboren. Deze grootste, ooit gerealiseerde permanente kustverdedigingslinie

loopt van de Noordkaap tot de Frans-Spaanse grensplaats Biarritz, ruim 5000 kilometer lang.

Kustplaatsen deels gesloopt

Eind 1942 wordt begonnen met het gigantisch bouwprogramma van de Atlantikwall. Het strand wordt verboden gebied. Grote delen van de bebouwing aan de kust onder andere in Zandvoort, Katwijk en Scheveningen worden gesloopt, omdat ze in het schietveld van de kanonnen zouden kunnen liggen. Markante herkenningspunten, zoals torens en kerken, worden afgebroken. Omdat de lange kustlijn geen alles afdekende bezetting toelaat, kiest men voor statische verdediging van strategisch belangrijke punten, aangevuld met mobiele verdediging. Met name de havens, het gebied rond Den Haag (zetel Duitse gezag), de Waddeneilanden en de zeegaten worden zwaar versterkt. Het strategisch minder belangrijke tussenliggende gebied wordt voorzien van versterkte posities.

Organisation Todt

Met de bouw van de Atlantikwall wordt de 'Organisation Todt' belast. Deze O.T. wordt kort na de machtsovername van Hitler in 1933 opgericht en vernoemd naar zijn eerste 'leider' Ingenieur Dr Fritz Todt. De eerste opdracht aan de O.T. is de constructie van de Duitse Autobahnen. Na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog wordt hun taak uitgebreid met het herstellen van vernielde bruggen en wegen. Eind 1942

komt daar de Atlantikwall bij. De O.T. heeft de grootste moeite om voldoende arbeidskrachten te krijgen. Op grote schaal wordt dan ook gebruik gemaakt van dwangarbeiders bij de bouw van de duizenden bunkers. Voor de eerste fase van de bouw zijn 300.000 arbeiders nodig. In Nederland wordt het werk aan de bunkers grotendeels overgelaten aan Nederlandse arbeiders. Hoge lonen en diverse extra's brengen hen ertoe om vrijwillig voor de O.T. te gaan werken, temeer daar dit betekent dat ze dan niet te werk worden gesteld in Duitsland. Op 1 juli 1944 werken in Nederland 10.585 man voor de O.T. aan de kustverdediging. De bewaking is toevertrouwd aan Duitsers.

Standaardontwerpen

Alles wat de O.T. aan bunkers en gangenstelsels bouwt, geschiedt volgens standaard-ontwerpen. Zo is per bunker vooraf berekend hoelang de bouw duurt, hoeveel kubieke meters beton, kabels, deuren enz. er nodig zijn, een zeer doelmatig systeem. Desondanks blijkt de bouw van een ononderbroken linie van bunkers al snel onmogelijk. Daartoe ontbreken simpelweg de middelen en manschappen. De oplossing is een stelsel van zwaar bewapende locaties met daartussen locaties die vanuit loopgraven achter prikkeldraad verdedigd moeten worden. Zo liggen er in Wassenaar zes complexen die met kanonnen het strand bestrijken. Vanaf 1944 krijgt de bouw van de Atlantikwall voorrang boven alle andere civiele werken.

Opblazen, toedekken of hergebruiken

Na de Duitse capitulatie worden de hindernissen en bunkers, voor zover ze in de weg liggen opgeruimd of in een speciaal daarvoor gegraven sleuf geschoven. Nogal wat bunkers worden opgeblazen of dichtgemetseld en met zand

toegedekt. Andere bunkers worden hergebruikt als champignonkwekerij, zomerhuisje of fundament voor huis of villa. In 1978 pleiten Staatsbosbeheer en Grontmij voor sloop van de bunkers in de zeereep. De argumenten zijn: aantrekking van vandalisme, instortingsgevaar en toename erosie.

Bezetting door vleermuizen

In de jaren tachtig en negentig overweegt men de bunkers en gangenstelsels toch te behouden om ze te laten dienen als stille getuigen van de geschiedenis. Een probleem blijft de ligging op kwetsbare delen van de zeereep. Staatsbosbeheer graaft enkele met zand volgestorte bunkers weer uit, en deze worden prompt door vleermuizen ingenomen als overwinteringsverblijf. Kenners schatten dat via allerlei spleten van al lang vergeten bunkers enkele duizenden vleermuizen de Nederlandse winter doorkomen. Uiteraard mogen ze dan niet gestoord worden, maar in de zomer kunt u de bunkers bezoeken onder leiding van een gids.

Monumenten en musea

Toen de Duitse bezetter in 1942 begon met de bouw van de Atlantikwall was de oorlog voor de Nazi's in strategisch opzicht al verloren. De Atlantikwall is daarmee een illustratie van zelfoverschatting en wanhoop. Maar het heeft ook zijn eigen cultuurhistorie. De Duitse bunkerbouw is een specifieke architectuurvorm gericht op doelmatigheid. Elk restant van de Atlantikwall is in beginsel van cultuurhistorisch, historisch en stedenbouwkundige betekenis en verdient het om beschermd te worden. Sommige bouwwerken zijn inmiddels aangewezen als gemeentelijk monument. Wilt u dit voorjaar zelf een bunker-museum bezoeken? Keus genoeg! Zie kader.

FRANS H. MICKLINGHOFF IS JOURNALIST EN TEKSTSCHRIJVER

Bunker in duinen bij Zoutelande. Foto: Joost Bouwmeester

Bunkermusea langs de kust

Diverse lokale stichtingen beheren een bunkermuseum, van zuid naar noord:

Zoutelande en Vlissingen: www.bunker-behoud.com Locatie: Duinweg 38a, Zoutelande.

Hoek van Holland: www.atlantikwall-museum.nl Locatie: Noorderhoofd (de Pier), ook in Staelduinse Bos

Scheveningen: www.atlantikwallmuseum.nl Locatie: Badhuisweg tegenover nr 119-133, naast koffiehuis De Boshut.

Wassenaar: Vleermuisbunker aan de Wassenaarse Slag www.vleermuisbunker.nl

Noordwijk: www.atlantikwall.nl Locatie: in de noordoorden vanaf de Bosweg ongeveer 200 m het fietspad in de duinen oplopen.

IJmuiden: www.bunkermuseum.nl Locatie: Badweg 38, IJmuiden.

Den Helder: www.bunkermuseumdenhelder.nl

